

RACHEL
HELD EVANS
& JEFF CHU

HART
HOOFD
ZIEL

Geloven met alles
wat je bent

PROLOOG

Omdat ze ja hadden gezegd

Als je twaalf jaar getrouwd bent, weet je precies wat voor soort humor je partner kan waarderen op het moment dat ze met volle overgave een baby uit haar lijf perst. Zo kreeg Dan het voor elkaar, wetende dat hij me hiermee op mijn gemak zou stellen, om de hele verloskamer in een deuk te krijgen.

Ik kan me niet veel meer herinneren van wat hij zei, maar ik weet nog wel dat de verloskundige zo hard lachte dat ik bang was dat ze de schaar uit haar handen zou laten vallen toen ze deze aan Dan gaf om de navelstreng van onze pasgeboren zoon door te knippen. Ook weet ik nog dat ik me nooit zo gelukkig had gevoeld als toen het lichaam van het kleine jongetje op mijn borst werd gelegd, helemaal uit z'n doen, helemaal slijmerig en helemaal van mij.

De dagen en nachten die volgden, gingen, zoals iedereen dat altijd zegt, in een waas voorbij. Het is onmogelijk je voor te bereiden op de fysieke en emotionele tol die geëist wordt als je voor het eerst moet zorgen voor een pasgeboren kind. En ik had nog het geluk van een relatief soepele bevalling en postnatale periode. Ons leven werd volledig in beslag genomen door borstvoeding, boertjes, en het bijhouden van de spreadsheet waar we zeer

nauwkeurig de details van de inhoud van de luiers van ons kind noteerden. Want wij waren vol trots en zonder enige schaamte de ouders!

Het ouderschap eist alles van je, en zelfs dat is nog niet genoeg. Het vraagt meer van je dan je dacht in huis te hebben. Het ouderschap kan je vertrouwen sterken – je leert waar je toe in staat bent, en je ontdekt nieuwe dingen over jezelf. Bijvoorbeeld dat je met opvallend weinig slaap, door lachbuien en tranen heen – zowel van je kind als van jezelf – overeind weet te blijven.

Uiteindelijk worden de dagen weer dagen, en de nachten grotendeels weer nachten (nog steeds gaat zo nu en dan de huilwekker rond drie uur). Hoe mobieler ons kleine ventje werd, hoe meer we zagen van zijn persoonlijkheid: atletisch, onversaagd, slim en nieuwsgierig, met een verfijnd gevoel voor humor en een voorliefde voor bluegrassmuziek.

Dat ik van deze kleine jongen zou houden wist ik wel, maar ik had er geen idee van dat ik zo gek op hem zou zijn. Wat ben ik blij dat ik ja op dit alles heb gezegd!

Begrijp me niet verkeerd: mijn ja is niet altijd even volmondig. Er zijn dagen en nachten dat ik te moe ben, te ontmoedigd en te zeer overdonderd door alle schoonheid en al het kwaad van deze wereld. Het besef dat ik willens en wetens een kind onderwerp aan deze pracht en deze wreedheid vliegt me soms zo aan dat ik er liever niet te lang over nadenk.

Op die dagen en in die nachten luidt mijn eerlijkste antwoord op de vraag ‘Waarom ben je christen?’ simpelweg: ‘Geen idee. Waarom niet?’ Dit lijkt misschien een wat laffe en afgezwakte versie van ‘Ja’, maar het is nog steeds een ja.

Hoe je het ook wendt of keert, er zijn periodes waarin we ons

vasthouden aan ons geloof, en er zijn periodes waarin ons geloof ons vasthoudt. In die laatstgenoemde situaties ben ik dankbaarder dan ooit voor alle heiligen, zowel die van vandaag als die van het verleden, die ja hebben gezegd en op wiens geloof dat van mij kan leunen. Zij geloven voor mij op momenten dat ik niet weet of ik wel geloof. Zij houden zich vast aan hoop als ik door mijn eigen hoop heen ben. Ik heb het over de oude dame die naast me in de kerkbank zit, ik heb het over het kleine kind achter me, dat de Apostolische Geloofsbelijdenis namens mij uitspreekt op de zondagen dat ik het niet kan opbrengen om die oude woorden uit volle borst te zeggen – *geloof ik dit echt?* Zij bidden voor me als de enige woorden die ik God te zeggen heb woorden zijn die ik niet eens op deze pagina durf te laten afdrukken, omdat ze zelfs mijn meest grofgebekte vriend nog zouden laten blozen.

Ik ben ervan overtuigd geraakt dat een geloof met hart, hoofd en ziel niet alleen gaat over het hart dat in mijn eigen binnenste klopt. Het gaat ook over het besef dat God mijn hart verweven heeft met de harten van die oude dame en van dat kleine kind. Met hart, hoofd en ziel ontdek en omarm ik mijn eigen plek binnen een grotere geloofsfamilie, net zoals het ouderschap het besef van mijn rol binnen een biologisch en sociaal verband heeft getekend. Het is een bereidheid het risico op pijn en verwarring te accepteren, en dat allemaal omwille van datgene waar zoveel mensen naar snakken: het vinden van een plek waar ze zich thuis voelen.

Misschien komt het doordat ik nu tot aan mijn nek in mijn moederrol zit, maar ik ben me er meer dan ooit van bewust dat mijn christen-zijn totaal niets te maken heeft met iets wat ik zelf ooit gedaan heb, maar dat ik christen ben omdat er ooit een tienermeisje in bezet Palestina was dat op een van de gevaarlijkste

momenten in de geschiedenis ja heeft gezegd – ja tegen God, ja op een beroep op haar hart, hoofd en ziel, een beroep dat ze onmogelijk kon begrijpen, ja op een kwetsbare positie in een harde maatschappij, ja op de niet geringe risico's die horen bij zwangerschap en bevalling, ja op verstopte melkkanalen en kots in je haren en honderden keren je bed uit moeten, ja op bedreigende griepen en al doende leren en alle eerste-eeuwse equivalenten van de slechte adviezen van Dokteronline, ja op een visioen over heersers die van hun troon gestoten worden en geringen die aanzien krijgen, rijken die met lege handen naar huis gestuurd worden en hongerigen die overladen worden met gaven, trotsen die uiteengedreven worden en bescheidenen die bij elkaar gebracht worden, ja op een leven zonder garantie op de veiligheid van haar eigen leven of dat van haar zoon.

Ik weet dat christenen mensen van het paasfeest zijn. Je zou denken dat het verhaal van de opstanding ons het meest aanspreekt, omdat we daarin worden gewezen op het feit dat de dood nooit een einde kan maken aan Gods verhaal. En toch heeft het paasverhaal me nooit half zo kunnen boeien als het verhaal van de incarnatie.

Het is bijna niet te geloven: God die de afmetingen van een bevruchte eicel aanneemt, en geplant wordt in de zachte bekleeding van een baarmoeder. God die langzaam vingers en tenen krijgt. God die schopt en hikt. God die afzakt door het geboortekanaal, en bedekt met bloed binnentreedt in deze wereld, misschien wel in de rustige, verwelkomende armen van een vroedvrouw. God, volledig ontspannen, met gesloten ogen, zijn mollige armpjes boven zijn hoofd in een houding van volledig vertrouwen. God, slapend op zijn moeders schoot.

Tijdens de dagen en nachten dat ik dit verhaal, christendom geteld, geloof, kan ik de verhaallijn niet helemaal volgen: God vertrouwde zichzelf, compleet en volledig in lichamelijke vorm, toe aan de zorg van een vrouw. God had vrouwen nodig om te overleven. Voordat Jezus ons het brood en de wijn schonk, zijn lichaam en zijn bloed, moest Jezus zelf gevoed worden, door een vrouw. Hij had een vrouw nodig die tegen hem zei: ‘Dit is mijn lichaam, gegeven voor jou.’

God werd kwetsbaar.

Ik kan het verhaal onmogelijk op een andere manier lezen. God daalde af, en koos ervoor zich te vestigen in een specifieke familie, in een specifieke tijdsperiode, op een specifieke locatie.

Het wordt nog wonderlijker als je bedenkt dat Maria deel was van de gemeenschap van Nazaret, waar ordinare mensen slechte theologie aanhingen, waar er te veel geroddeld werd, waar politieke meningsverschillen een wig dreven tussen mensen, waar een waanzinvirus heerste dat ertoe leidde dat een eeuwenoude belofte (‘Mijn plan met jullie staat vast – spreekt de HEER...’¹) uit de context gerukt werd en achteloos op elke ansichtkaart en in elke Instagram-post werd geplaatst. Want zelfs God werd in een disfunctionele geloofsfamilie geboren, en God wachtte met die geboorte niet eerst op de ideale omstandigheden.

We zien God niet graag als zo’n kwetsbaar wezen, net zoals we onszelf vaak liever niet in onze kwetsbaarheid zien. Dat God iemand nodig zou hebben spreekt ons niet aan, want wat hebben wij, stervelingen die weten dat we anderen nodig hebben, nog aan God, als ook God behoeftig is?

Ik vraag me af of dat de reden is waarom het verhaal en de plek en de rol van Maria verdoezeld en gepolijst zijn in de

geschiedenis. In de protestantse traditie is Maria ver op de achtergrond geraakt, vanuit het idee dat haar verering af zou doen aan de glorie van Jezus. In de rooms-katholieke afdeling van het geloof wordt ze soms zo op een voetstuk geplaatst dat we het zicht op haar menselijkheid kwijtraken – sommigen beweren zelfs dat Maria een pijnloze bevalling had. Met alle respect voor mijn medegelovigen die er anders over denken, maar ik vraag me af of het wel zo nodig of behulpzaam is om Maria's leven te ont-menselijken. Het idee dat ze bang was en worstelde, net als ieder ander, doet niets af aan haar waarde. Sterker nog: ik denk dat het die alleen maar doet toenemen.

Maria's menselijkheid en haar centrale rol in het verhaal van Jezus raken het hart van het ware wonder van de incarnatie – namelijk de christelijke kerngedachte dat God met ons is, met ons als doodgewone aardse stervelingen. God is met ons in onze angsten en onze pijn, in ons ochtendhumeur en onze oorinfecties, in onze vluchtelingen crises en onze protesten, in stinkende stallen en in afgelegen gaten, in de barensweeën van een nieuwe moeder en in het huilen van een pasgeboren kind. In al die dingen is God met ons – en is God voor ons. En door het voorbeeld van Maria nodigt God ons uit om het risico van de liefde te nemen – ook al gaat die ongetwijfeld gepaard met de kans dat pijn, angst en teleurstelling ons ten deel zullen vallen.

De schoonheid van de incarnatie zit 'm niet alleen in het feit dat God in menselijke gedaante naar ons toe kwam. Inherent aan de incarnatie is dat God die relatie belichaamde, en ons erop wees dat liefde persoonlijk is – en interpersoonlijk.

Ik ben tot de overtuiging gekomen dat ik mijn christen-zijn te danken heb aan Maria, en aan Maria's vroedvrouw, en aan de

spirituele voorouders van Maria – Rachab en Ruth, Batseba en Tamar. Ik heb mijn christen-zijn te danken aan een sekswerker en een vluchteling, aan iemand die het slachtoffer was van misbruik en aan een vrouw die deed of ze sekswerker was om zo haar schoonvader te verleiden zodat ze iets achter de hand zou hebben in het geval hij zou proberen haar te vermoorden.

Mijn christen-zijn dank ik aan Elisabet, de nicht van Maria, die zelf decennialang onderworpen was geweest aan kwaadaardige speculatie omdat ze vanwege het feit dat ze geen kinderen had niet voldeed aan de culturele verwachtingen en de normen van de maatschappij. De onwaarschijnlijke zwangerschap van Elisabet verliep parallel aan die van Maria, en ze accepteerde haar eigen roeping van God, om voor Maria een toeverlaat en vriendin te zijn – iets wat ons eraan herinnert dat we het ouderschap, net als de rest van het leven, nooit alleen kunnen dragen. Al is de kans klein dat ze lang genoeg geleefd heeft om haar zoon Johannes diens neef Jezus te zien dopen, had Elisabet het klaargespeeld een kind op te voeden dat de religieuze autoriteiten op de kast kreeg en in de woestijn kon overleven met slechts sprinkhanen en honing.

Ik ben een christen dankzij vrouwen die deden wat ze moesten doen om te overleven en hun kinderen leerden om te doen wat ze moesten doen om te overleven.

Ik ben een christen dankzij Hagar, de enige persoon in de hele Bijbel die het lef had om God een nieuwe naam te geven. Hagar, een tot slaaf gemaakte vrouw, was tegen haar wil in zwanger gemaakt, en had alle reden om God de rug toe te keren. En toch ervoer ze, daar in die woestijn, dat God haar zag. En zo verklaarde ze dat God *El-roi* was; al is het Hebreeuws wat ambigu, vaak wordt dit vertaald als ‘Degene die mij ziet’.²

Ik ben christen dankzij Susanna, Johanna, Maria Magdalena, Maria en Marta van Betanië, en een hele hoop andere Maria's die niemand ooit uit elkaar kan houden. Wanneer Jezus mensen nodig had om voor zijn reizen te betalen en het eten en verblijf te regelen, dan wendde hij zich tot vrouwen. Deze vrouwen financierden niet alleen zijn werk, maar velen van hen reisden ook met hem mee, en zaten bij hem aan tafel. Ze studeerden onder hem, en deelden vervolgens de verhalen, de preken en de lessen die ze leerden met hun naasten. Ze waren zijn begunstigers, zijn discipelen en zijn vriendinnen.

Ik ben christen dankzij vrouwen die als geen ander wisten wat het was om kwetsbaar te zijn, om te lijden en te werken binnen systemen die gebouwd waren ten koste van hun bloei, om het uit te houden onder hiërarchieën die ontworpen waren om hun overwinning te dwarsbomen.

Ik ben een christen omdat, op het moment dat de boel naar de haaien ging, alles duidde op mislukking en bijna alle mannen Jezus in de steek hadden gelaten, het vrouwen waren die bij hem bleven. Het waren vrouwen die aan de voet van het kruis stonden, want dat is wat vrienden doen: ze zijn er voor je. Toen Jezus' missie mislukt leek te zijn, toen de massa's het hadden laten afweten, en het Romeinse Rijk weer eens smerig uithaalde en het leven van onschuldige mensen nam, stonden deze vrouwen daar in solidariteit met hem.

Ik ben een christen omdat er tijdens die panische laatste uren op die eerste Goede Vrijdag van Jezus gehouden werd door vrouwen. Het was traditioneel de taak van vrouwen om voorafgaand aan de begrafenis een lijk te balsemen met olie en specerijen. Maar omdat Jezus gekruisigd werd op de avond van de sabbat, waarop geen werk mocht worden verricht, was dit onmogelijk.

Hoe groot moet het gevoel van machteloosheid en ontredde-
ring wel niet zijn geweest bij deze vrouwen? Hoe zouden ze hun tijd
zijn doorgekomen op Stille Zaterdag, terwijl ze de zon smeekten
snel onder te gaan zodat de sabbat voorbij zou zijn? Zouden ze
hebben gebeden? Zaten ze in stilte, met hun ogen vermoeid van
het huilen? Gingen ze gezamenlijk de onbegrijpelijke gebeurte-
nissen langs die zich net hadden voltrokken, tot in de vreselijkste
details?

Ik ben een christen dankzij vrouwen die, volgens het evangelie
van Marcus, tegen elkaar zeiden: ‘Wie zal voor ons de steen voor
de ingang van het graf weggrollen?’³ Te midden van hun rouw
waren ze bezig met logistiek.

Ik ben een christen omdat zij, zondagmorgen bij zonsopgang,
klaarstonden bij het graf van Jezus, met specerijen in hun handen.

Ik ben christen dankzij vrouwen die klaarstonden.

Ik ben christen dankzij vrouwen die ja zeiden.

De teksten van de evangeliën verschillen op veel punten van
elkaar. Maar deze schijnbare tegenstrijdigheden vormen geen
bedreiging meer voor mijn geloof, zoals ze dat vroeger misschien
wel deden. Ik vergelijk het met de manier waarop licht door een
prisma gebroken wordt: elke getuige beschrijft een andere licht-
breking. Dit doet niets af aan het licht zelf.

Maar waar al die evangeliën het over eens zijn, is dat vrouwen
de eerste getuigen waren van de opstanding van Jezus.⁴ De theo-
logische implicaties hiervan zijn significant. Allereerst is dit nogal
een bemoediging voor mij, twijfelende scepticus die ik soms ben.
Deze vrouwen waren de eerste getuigen, simpelweg omdat ze er
waren – omdat ze waren komen opdagen, klaarstonden, niet weg-
liepen. Soms is dat alles wat ik kan opbrengen in mijn geloofsle-

ven; halfhartig komen opdagen, met mijn eigen begrafenisolie in handen, en met geen flauw idee hoe ik de steen die tussen mij en Jezus staat, moet wegrollen.

Ik was pas ver in de twintig toen ik voor het eerst een vrouw vanaf de kansel hoorde preken. Nu vind ik dat bizar en stuitend, gezien het feit dat het hele christelijke geloof hangt aan het getuigenis van vrouwen. Sommige tradities eren – zeer terecht! – Maria Magdalena als de apostel der apostelen. Zij was de eerste die verklaarde: ‘Ik heb de Heer gezien!’ en zij kreeg, samen met de andere Maria, als eerste de instructie om aan de andere discipelen te vertellen: ‘Hij is opgewekt uit de dood!’⁵ Wanneer gemeentes overal op de wereld op paaszondag in koor uitroepen ‘Hij is opgestaan!’ dan is dat een echo van Maria, de eerste persoon die het evangelie verkondigde.

Inmiddels besef ik dat ik, vanaf andere plekken dan de kansel, het evangelie heel vaak gehoord heb van vrouwen, onder andere van mijn eigen moeder en oma.

Mijn moeder is grappig en diplomatiek en eigenlijk alles wat je verwacht van een vrouw uit het zuiden van de Verenigde Staten. Op feestjes is ze altijd de gangmaker. Ik weet nog dat ik voor mijn idee urenlang in een hete auto op haar wachtte, terwijl zij na de zondagse dienst nog met Jan en alleman aan het napraten was.

Op een of andere manier heeft deze prachtige sociale vlinder die mijn moeder is het voor elkaar gekregen om een uiterst introverte, serieuze dochter te baren. Een meisje dat weigerde make-up te gebruiken of een handtas te dragen, dat overal waar ze kwam krabde aan haar eczeem en klaagde dat haar slechte huid de paulinische doorn in haar vlees was, en maar niet kon begrijpen dat je tijdens kraamvisites geen ‘eeuwige verdoemenis’ aansnijdt als gespreksonderwerp. Dit alles maakte dat ik niet goed paste in de

vrouwenwereld van onze kerk. Ik weet dat mijn moeder het daar niet altijd makkelijk mee heeft gehad, en toch gaf ze me hier nooit een slecht gevoel over. Als onderwijzeres en nakomeling van drie eerdere generaties onderwijzeressen had ze altijd een zwak voor de buitenbeentjes, en vanaf dat ik heel jong was, leerde ze mij dat er niks mis is met anders zijn dan de rest.

Als ik 's nachts bang was, mocht ik altijd bij mijn moeder in bed kruipen. En als ik daar veilig genesteld lag, zong ze zachtjes liederen die getuigden van haar eigen geloof, liederen als *'t Zij vreugde mijn deel is* en *Groot is uw trouw, o Heer*. Door de jaren heen heeft de rijke theologie van deze liederen mijn verstand gekalmeerd en rust gebracht in mijn hart. En al realiseerde ik me dit pas later, de stem van God begon steeds meer te klinken als die van een vrouw.

Mijn moeder heeft zich nooit bij het feminisme aangesloten, want ze was opgevoed als fundamentalistische baptist. Toch moedigde ze mij aan zelf na te denken, me uit te spreken tegen onrecht en met een zuidelijke zachtzinnigheid het vervloekte patriarchaat omver te werpen (dat zijn dan weer mijn eigen woorden, niet die van haar).

Mijn moeder mag dan nog steeds een traditionele evangelische vrouw zijn, maar ik ben christen dankzij haar en dankzij haar ja.

Mijn oma van vaders kant was een Litouwse immigrant, Mary Rose genaamd, die met haar zussen Rose Mary en Rosemary (dit is geen grap) opgroeide in een vroom rooms-katholiek nest.

Mijn oma overleefde ternauwernood de polio, en raakte als gevolg daarvan verlamd. Als ze opstond of ging zitten, verging ze van de pijn, overigens zonder dat te laten merken. Misschien kwam het door dit altijd aanwezige ongemak dat ze haar toevlucht zocht

in alcohol, en daar niet van af kon komen tijdens een groot deel van mijn vaders jeugd.

Mary Rose was koppig. Op een dag kreeg ze zo ongeveer de hele buurt tegen zich, omdat ze mijn vader in de sproeiers van de voortuin liet spelen met een aantal zwarte jongens uit een ander deel van de stad. De meeste details van wat er gebeurde, zijn verloren gegaan, maar ik weet wel dat mijn oma sterk genoeg was om deze strijd te winnen van haar buurtgenoten. Mijn grootouders bleven actief in de strijd voor burgerrechten, tijdens een periode waarin je daar geen applaus voor kreeg.

De Jezus die mijn oma verlostte van haar alcoholverslaving bleek de protestants-evangelische Jezus te zijn. Na haar bekering schreef ze een brief van twaalf pagina's aan de paus om hem al haar redenen uit de doeken te doen. Het was vanwege haar dat mijn vader grootgebracht werd als evangelisch, en daarna volgde ik. Ik leerde de Jezus van deze prachtige en beladen traditie kennen op bijbelkampen en jeugdreizen, via evangelische radioprogramma's, op gênante christelijke festivals waar artiesten als Carman en Audio Adrenaline optraden, en in de taal en de cultuur van het Amerikaanse evangelicalisme, waar ik een haat-liefdeverhouding mee heb en waar ik de afgelopen dertig jaar mee geworsteld heb.

Soms weet ik niet of ik mijn oma hiervoor moet bedanken of vervloeken. Maar ik ben christen dankzij haar en dankzij haar ja.

Tijdens de eerste decennia van mijn leven kreeg ik niet de kans om vrouwen te horen preken. Toch werd ik onderwezen door vrouwen, onder andere door de twee Linda's die zondagsschool gaven. Je had juffrouw Linda met kort haar en juffrouw Linda met lang haar. Ik ben christen dankzij hen.

Ik ben een christen dankzij die wat oudere dame in onze kerk, wier naam ik nu zelfs vergeten ben. Wat ik niet vergeten ben, is dat zij dag na dag bad voor elke middelbare scholier in de kerk tot het moment waarop hij of zij het diploma had behaald, en dat ze ons voorleefde hoe je je naasten kunt bijstaan en liefhebben.

Ik ben een christen omdat ik op het moment dat ik geestelijk gezien in een complete burn-out verkeerde en alles wat met de kerk of de Bijbel te maken had als een messteek aanvoelde, een boek uit de kast trok met een intrigerende titel en een foto van een getatoeëerde lutherse pastor op de kaft. *Pastrix*, zo heette het. Die getatoeëerde lutherse pastor schreef over de doop, over communie, over de Bijbel en over het kruis op een manier zoals ik dat nog nooit iemand had horen doen. Zoals zij het vertelde, leken deze concepten ineens weer echt en waar te zijn – niet bepaald veilig, maar wel echt en waar. Haar manier van verhalen vertellen overtuigde me van wat ze zelf zo omschrijft: ‘Voordat we ook maar iets verkeerd kunnen doen en voordat we ook maar iets goeds kunnen doen, heeft God ons al bemind en omarmd als Gods kinderen.’⁶

Ik ben een christen omdat Nadia Bolz-Weber trouw was aan haar roeping – omdat Nadia en zoveel van mijn andere onderwijzeressen ja hebben gezegd.

Mensen zijn wispelturig, het geloof soms wankel, en de kerk – het bij elkaar geraapte zootje van wispelturigen en wankelen – is een gebroken en gecompliceerd instituut. Geloven met je hart, je hoofd en je ziel betekent dat je het risico loopt door dit instituut en zijn mensen pijn gedaan te worden.

En toch is het me niet gelukt om in die kerk een hoek te vinden waar Gods genade niet kan binnendringen en waar niet

genoeg geestelijke zuurstof is om die genade te laten groeien. Als we ons zo openstellen dat men ons pijn kan doen, dan stellen we onszelf tegelijkertijd open voor hoop en heling, voor de hoop dat we door die dwaze genade aangeraakt zullen worden.

Heel vaak is die genade verschenen in en door de lichamen, harten en zielen van vrouwen. Nog steeds neemt de liefde de risico's die horen bij bevallingen, bij reisgenoten die ja zeggen, bij vrouwen die de hoop van goed nieuws omarmden door uit te roepen: 'Dit is mijn lichaam, gegeven voor jou,' 'Hij houdt van je' en 'Hij is opgestaan!'

Madeleine L'Engle was ook zo'n vrouw. Door haar boeken leerde ik over het wezenlijke en onvermijdelijke gevaar van het ja-woord. 'Als ik beaam dat het universum geschapen is door een kracht van liefde,' schreef ze, 'en dat de hele schepping in de kern goed is, dan begeef ik me niet op veilig gebied. Veiligheid was nooit deel van de belofte. Creativiteit, jazeker; veiligheid, nee. Alle creativiteit is gevaarlijk.'⁷

Zovelen van ons begrijpen hoezeer deze bewering van haar klopt.

'Een verhaal schrijven of een schilderij schilderen betekent het risico lopen dat je faalt,' zo vervolgt ze. Het soort liefde dat ze beschrijft, is een angstaanjagende en wonderbaarlijke vorm van kwetsbaarheid, van lef: 'Iemand liefhebben is het risico aangaan dat de liefde niet beantwoord wordt, of dat die liefde sterft. Maar liefde is dat risico meer dan waard, evenals de geboorte, de vervulling van die liefde.'⁸

De meeste dagen geloof ik dat – en op andere dagen wil ik dat gewoon geloven. Ik sluit me aan bij het lange, fenomenale en soms ook pijnlijke refrein, dat door de millennia heen gezongen is door mensen met hoop en gebroken harten, door de vertrapten

en schijnbaar verlatenen, door moeders en leraressen, door slachtoffers van misbruik en door activisten, door heiligen en pastors, door discipelen en vriendinnen.

Ik zeg ja, omdat zij ja hebben gezegd.

1

Op de dagen dat ik geloof

Op de dagen dat ik geloof, straalt de zon over de heuvels van East Tennessee, en toont ze mij dat groen niet één kleur, maar miljoenen kleuren is. Het oneindige diepblauw van de hemel voelt niet als een eindeloze leegte, klaar om mij te verslinden, maar als een open en gulle uitnodiging, die mij en alle andere dwalers en zoekers vriendelijk wenkt.

Op de dagen dat ik geloof, klinkt het lawaaierige lachen van mijn kinderen als de prelude van een grootse symfonie, een belofte van pure vreugde die spoedig komt.

Op de dagen dat ik geloof, kijk ik vanuit mijn keuken naar buiten, en is het de tulpenboom die mij belangrijke levenslessen leert. De boom staat stevig geworteld, maar is toch flexibel en beweegt mee met de seizoenen. Tijdens de bloeiperiode deelt hij gul zijn nectar met de bijen en vlinders, en daarna deelt hij zaden en schaduw met de vogels en eekhoorns.

Op de dagen dat ik geloof, voel ik me omvat door een verhaal dat veel groter is dan ikzelf ben. Een verhaal dat duizenden generaties heiligen met elkaar verbindt – en met heiligen bedoel ik mensen zoals jij en ik, die worstelen met hun vragen en twijfels, die zich kritisch verhouden tot de systemen en structuren van

hun samenleving, die proberen het mysterie van het leven te bevatten, en die zich afvragen of ze gezien worden en geliefd zijn. Het is een verhaal dat gewaagde beweringen doet over de godmens Jezus en ons in zijn uitgestrekte armen uitnodigt.

Op de dagen dat ik geloof, voelt een gebed als een van de vele gesprekken in de ontmoeting met een dierbare vriend. Niets hoeft achtergehouden te worden. Alles mag er zijn, zowel klaagzangen als halleluja's. Ik ben ervan overtuigd dat het allemaal gehoord wordt, omdat het uitmondt in een fluistering in het oor van een aandachtige God, die mij liefheeft en die ik liefheb.

En dan zijn er nog die andere dagen.

Op sommige dagen heb ik geen woorden voor wat ik wil bidden. Gelukkig kan ik dan terugvallen op wat lang geleden geschreven en gesproken werd door hongerige en hoopvolle mensen. Ik denk dan bijvoorbeeld aan een gebed in het bijzonder – een van de oudste zelfs. Een formulering uit de bronstijd, die voor het eerst geuit werd door een nomadische stam die ploeterde door het duister, door het gezegende land van de Vruchtbare Sikkal. De woorden hebben meer dan drieduizend jaar lang elke zonsopgang en zonsondergang begroet:

Luister, Israël: de HEER, onze God, de HEER is de enige! Heb de HEER, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht.⁹

Vanaf het moment dat mensen in staat waren te spreken over het mysterie dat we God noemen, hebben we gesproken in termen van totale toewijding – of in ieder geval over de mogelijkheid van totale toewijding.

Hart en verstand.

Lichaam en ziel.

Liefde die het volledige zelf omhult.

Zonder terughoudendheid.

Zonder angst.

Ook ik heb deze woorden gememoriseerd, lang geleden. Ik beloofde te doen wat er in de Bijbel voorgeschreven staat: 'Prent ze uw kinderen in en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat.'¹⁰

De impliciete boodschap van deze woorden is dat een gelovig leven niet halfslachtig geleefd kan worden, en dat het geloof dat ik belijd en doorgeef aan mijn kinderen niets minder dan absolute toewijding vereist.

Dit wordt ingewikkeld op de dagen dat ik niet zeker weet of ik in God – of in ieder geval in de versie van God waar ik mee opgroeide – geloof. Zelfs het woord 'toewijding' heeft dan een bittere bijmaak, geladen met culturele ballast en politieke bagage. De taal van volledige trouw en toewijding wordt besmeurd door onzekerheid en scepsis.

Op sommige van die momenten ben ik geholpen door een eerste-eeuwse Palestijnse rabbi, die deze beroemde woorden uitbreidde met een tweede bijbelse instructie. Toen een geleerde Jezus vroeg wat het belangrijkste gebod in de Schriften is, antwoordde Jezus, zoals een goede jood betaamt, met een uitweiding over het Sjema, de informele titel van deze woorden die stamt van het eerste woord, het Hebreeuwse woord voor 'hoor': 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand.' Hier voegde hij een tweede gebod aan toe, dat eraan 'gelijk' was: 'Heb uw naaste lief als uzelf.'¹¹

Zelfs op de dagen dat ik moeite heb om in God te geloven, kan ik het bestaan van mijn naaste niet ontkennen. Een van hen, mijn naaste in de letterlijke zin van het woord, is op dit moment zorgvuldig het gras van zijn gazon aan het maaien. Ik zie hoe hij maait rondom een bord dat hij daar heeft staan, met daarop een politieke boodschap die ik nogal verwerpelijk vind – een pontificale herinnering aan alles wat dreigt ons tegen elkaar op te zetten. Het leren liefhebben van meneer Smith, die aan de overkant van de straat woont, brengt me misschien niet direct in verbinding met de goddelijke hartslag van het universum, maar het is een begin.

De volgende paar hoofdstukken gaan over het liefhebben van God en het liefhebben van je naaste, ook als dat niet makkelijk is, en zelfs als je twijfelt. Ze gaan over volledige overgave op momenten waarop het veiliger zou zijn je juist terug te trekken. Over het feit dat betekenisvolle relaties per definitie gepaard gaan met kwetsbaarheid en risico's, en dat dit ook geldt voor de relatie met God. Over de overtuiging dat God die ons vraagt lief te hebben met hart, verstand, lichaam en ziel niet plotseling van ons kan vragen een van deze dingen uit te schakelen op het moment dat het een lang aangehangen overtuiging of machtsstructuur in twijfel trekt. Ze gaan over mijn eigen worsteling met de onzekerheid waarmee iedere gelovige onvermijdelijk te maken krijgt. Ze gaan over de bronnen van mijn hoop.

De hoofdstukken gaan ook over het liefhebben van jezelf. Ironisch genoeg zijn het juist mensen die opgegroeid zijn met dit geloof – dat zou moeten gaan over alles wat je bent – die vaak hebben geleerd dat ze belangrijke delen van zichzelf bij de ingang van de kerk moesten achterlaten. Ik schrijf dus in het bijzonder voor degenen die zich verscheurd voelen door de leugen dat hun

geloof in strijd zou zijn met hun twijfels, hun politieke opvattingen, hun studie biologie, hun culturele erfenis, hun diagnose, hun seksualiteit, hun intellectuele integriteit, hun intuïtie, hun onzekerheid, hun verdriet, hun vreugde.

Ik ben niet de eerste die opmerkt dat je naaste als jezelf liefhebben alleen maar mogelijk is als je hebt geleerd jezelf lief te hebben. Jezelf liefhebben is niet hetzelfde als zelfobsessie of narcisme – of beter gezegd: jezelf *goed* liefhebben is dat niet. Jezelf goed liefhebben is: je eigen plek in de wereld beschouwen met vrijmoedigheid en genade, geworteld in een nederig besef van je eigen krachten, maar ook met een heldere erkenning van je eigen zwakheden. Jezelf goed liefhebben is: in staat zijn onderscheid te maken tussen wat je wilt en wat je nodig hebt. Jezelf goed liefhebben is: niets afdoen aan het prachtige schepsel dat God gemaakt heeft, zonder een opgeblazen imago van diezelfde persoon, van jezelf, te koesteren.

Op deze manier leven en liefhebben is niet makkelijk. Als het makkelijk was geweest, als het vanzelf zou gaan, dan zouden we dat gebed niet nodig hebben. Als we ons met succes hadden vastgehouden aan de beloftes, dan hadden we de vermaningen niet nodig gehad – en zouden deze woorden de tand des tijds niet doorstaan hebben. Ik denk dat deze woorden hebben standgehouden juist omdat ze zo uitdagend zijn – ze gaan zo in tegen de cultuur en tegen onze intuïtie, en toch (of misschien juist daarom) zijn ze het waard dat we ze ons herinneren.

Op deze manier leven en liefhebben brengt ons bij ons ware zelf, dat deel is van een groter geheel. Als onheilige religie bijgedragen heeft aan onze fragmentatie, dan kan gezond geloof ons richten op ons herstel. Geloof geeft mensen de taal en verhalen waarmee ze betekenis kunnen putten uit hun ervaringen, waarmee

ze hun leven kunnen zien als deel van een groter narratief van heelheid en heling. Geloof leert ons te leven zonder zekerheid en te hopen zonder garantie. ‘Geloof is de zekerheid dat alles waarop we hopen werkelijkheid wordt,’ schreef een anonieme bijbelschrijver ooit, ‘het overtuigt ons van de waarheid van wat we niet zien.’¹² Geloof leert ons om risico’s te nemen.

Op deze manier leven en liefhebben is leven en liefhebben in heilig gevaar. Soms wordt liefde gezien als bouw materiaal voor spirituele kloosters – veilige ruimtes voor ons hart, voor onze ziel, voor ons ego. Maar eigenlijk is ze het tegenovergestelde. Liefde werpt muren omver, en leidt ons naar de ongerepte oerwouden van het menselijk bestaan. ‘We kunnen nooit maken dat mensen volledig veilig zijn,’ schrijft Ann Patchett in haar roman *Gemeen-goed*, ‘dat maken we onszelf alleen maar wijs.’¹³

Misschien is het beter als we onszelf vertellen dat liefde de strijd waard is. Liefde drijft ons voort uit de fragmentatie die zoveel levens getekend heeft. En ze beweegt ons voort naar de heelheid waar God ons voor gemaakt heeft – en die door God belichaamd wordt. Ook God heeft lief met alles wat God is.

Wat ik tot voor kort niet begreep, is dat we niet alleen zijn in ons gevaar en onze kwetsbaarheid. Op het moment dat God alles geeft voor ons, kan ook God zelf de risico’s en de kwetsbaarheid niet uit de weg gaan. Veel religieuze mensen kunnen niets met een kwetsbare God. We geven de voorkeur aan theologie en beeldspraak waarin God neergezet wordt als almachtig en sterk, een schaakkampioen die koelbloedig de schaakstukken over het bord schuift. Maar ik geloof dat Gods kwetsbaarheid op geen enkele manier afbreuk doet aan het goddelijke. Juist in die kwetsbaarheid zit schoonheid, solidariteit en kracht.

Op hun beste dagen geloven christenen dat Gods grootste

liefdesdaad plaatsvond toen God zich midden in de chaos en het gevaar van onze wereld vestigde – in de vorm van een piepklein embryo, geplant in de baarmoeder van een tienermeisje, als een hongerige zuigeling grijpend naar de borsten van zijn moeder, als een man die dronk op bruiloften en huilde bij begrafenissen, als een mens wiens hart brak en smolt en sneller klopte en op een dag stopte. Aangezien ware liefde niet opgelegd of afgedwongen kan worden doet God dit alles zonder de garantie dat de liefde beantwoord wordt. Goddelijke liefde wordt, zoals alle liefde, vrijwillig gegeven en vrijwillig ontvangen. Ook al belooft God nooit weg te lopen, wij kunnen dat wel doen – en dat hebben we dan ook keer op keer gedaan.

In mijn vorige boeken schreef ik over de veranderingen die mijn geloof heeft ondergaan, over mijn worstelingen met de kerk, en over de manier waarop ik tegenwoordig de Bijbel lees. Je zou kunnen zeggen dat ik de verschillende gefragmenteerde stukjes van mijn religie een voor een moest onderzoeken en herzien. (Sommige mensen zeggen van zichzelf dat ze spiritueel zijn, en niet religieus. Zelfs als ik dat zou willen beweren over mezelf, heeft dat geen enkele zin. Mijn leven vertoont simpelweg te veel sporen van religie.) In dit boek borduur ik voort op die ervaringen en verken ik ook nieuwe terreinen. Ik blijf me ontwikkelen, ik blijf worstelen, nieuwe inzichten opdoen, onderzoeken. Wat is dat leven in volheid, waar Jezus me toe uitnodigt? Wat betekent het, in de context van het christelijke verhaal, om heel te zijn?

De afgelopen jaren is er sprake van hernieuwde interesse voor het leven vanuit je hart, maar we kunnen het niet afdoen als rage; ook wil ik het niet reduceren tot een spirituele versie van wat influencers op Instagram verkondigen. Voluit leven en liefhebben, menselijke kwetsbaarheid omarmen in plaats van uitbuiten,

proberen onze plek in deze broze en prachtige wereld te vinden, pogen onze rol te vervullen in de verkondiging van Gods liefde en gerechtigheid – hier is generaties lang aan gewerkt en mee geworsteld. Het is deze missie waaruit onze grootste kunstwerken en onze diepste momenten van stille tederheid zijn voortgekomen. Het is deze belofte die ons geroepen heeft om elke zonsopgang te begroeten en ons over te geven aan elke zonsondergang. Het is de hoop van onze oudste gebeden, zowel op de dagen dat ik geloof als op de dagen dat ik dat niet doe.

Rachel Held Evans is geliefd vanwege haar scherpzinnige en persoonlijke boeken, die christenen hebben geïnspireerd bij hun zoektocht naar een oprecht en liefdevol geloof. Haar plotselinge dood in 2019 schokte dan ook velen.

Op dat moment werkte Rachel aan een boek over geloven met hart en ziel. Auteur en goede vriend Jeff Chu heeft het materiaal samengevoegd met niet eerder gepubliceerde artikelen tot deze rijke essaybundel. Hierin stelt Rachel openhartige vragen bij de verhalen die we elkaar vertellen over onszelf, ons geloof en onze wereld. Ze schuwt innerlijke conflicten niet, maar legt ze open en bloot op tafel en laat er een bezielend en theologisch licht over schijnen.

HART, HOOFD, ZIEL is voor de twijfelaar en de dromer, zij die verlangen naar heelheid en zij die gekwetst zijn door de kerk, maar het verhaal van Jezus niet kunnen loslaten. Een onvergetelijk, ontroerend en intiem boek voor iedereen die de kwetsbaarheid van geloven wil leren omarmen.

‘Rachel Held Evans was een luis in de bijbelgetrouwe pels.
Een indringende stem die blijft rondzingen in je hoofd.’

TIMZINGT, CABARETIER

‘Rachel Held Evans schrijft ontwapenend, scherp en met humor. Ze is als een vriendin en mentor, een wijze vrouw die naast je staat en die je door het leven heen gidst.’

TABITHA VAN KRIMPEN, JONGE THEOLOOG DES VADERLANDS

RACHEL HELD EVANS (1981-2019) was een van de populairste christelijke auteurs in de VS en een invloedrijke stem onder progressieve christenen. Van haar hand verscheen eerder o.a. *De deugdzame huisvrouw* (2013), *Gaan we vandaag?* (2015) en het prentenboek *Zo is God* (2022).

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 707

